

บทที่ ๕

บทสรุป

การวิเคราะห์สถานการณ์ภาพของนักปีพาทย์ โดยพิจารณาจากบริบททางประวัติศาสตร์ และ การศึกษาความสำคัญของนักปีพาทย์ในสังคมไทย ทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทย ในอีกแง่มุมหนึ่ง โดยเฉพาะความเข้าใจภาพประวัติศาสตร์สังคม ทั้งด้านการดำเนินชีวิต ฐานะ ความเป็นอยู่ และรสนิยมของคนในสังคมไทย ที่เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับความเปลี่ยนแปลงทางด้าน เศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งสถานการณ์ภาพของนักปีพาทย์ในสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับบริบททาง ประวัติศาสตร์ด้วย

สถานการณ์ภาพของนักปีพาทย์แต่เดิมอยู่ภายใต้ระบบการควบคุมกำลังคนของรัฐ มีหน้าที่เข้า เเวรับราชการทำงานให้แก่รัฐเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ ในสังคมไทย แต่ความถนัดที่เกี่ยวข้องกับ ประเพณีพิธีกรรม และกิจกรรมมหรสพการบันเทิงในชีวิตของสังคม ทั้งในส่วนงานพระราชพิธีและ งานประเพณีในส่วนพิธีกรรมของราษฎรทั่วไป ทำให้สถานการณ์ภาพของนักปีพาทย์แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มผู้เป็นมุลนายและกลุ่มไพร่ เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ของคนในระบบการควบคุมกำลังคนทั่วไปที่ มีความสัมพันธ์ในลักษณะมุลนาย-ไพร่ เป็นแกนของระบบ อย่างไรก็ตามความถนัดพิเศษด้านปีพาทย์ ทำให้นักปีพาทย์มีพันธะหน้าที่เกี่ยวข้องกับงานพระราชพิธีในราชสำนัก และสืบทอดความรู้ความ ชำนาญด้านปีพาทย์เช่นเดียวกับผู้มีความถนัดพิเศษด้านอื่น ๆ ดังปรากฏหลักฐานชัดเจนมาตั้งแต่สมัย อสุทธยา

การขยายตัวของการค้าภายในและการค้าต่างประเทศสมัยรัชกาลที่ ๓ ทำให้การใช้เงิน ตราแพร่หลายและมีความสำคัญในระบบเศรษฐกิจ ราษฎรผู้ประกอบการค้าจึงมีฐานะดีขึ้น การ จัดงานประเพณีพิธีกรรมและมหรสพการแสดง ได้กลายเป็นสิ่งแสดงถึงฐานะของเจ้าภาพ การจ้างหา นักปีพาทย์เป็นการจ้างหาด้วยเงินตรา ตามสภาพการแพร่หลายของเงินตราในขณะนั้น จึงทำให้นักปีพาทย์มีรายได้เป็นเงินตราที่ชัดเจน จากผลประโยชน์ดังกล่าวทำให้เกิดการแข่งขันในหมู่นัก ปีพาทย์ เกิดพัฒนาการของวงปีพาทย์ เพลงปีพาทย์ และมีมือนักปีพาทย์ ซึ่งการแข่งขันดังกล่าวแสดง ถึงสถานะในการดำรงชีวิตของนักปีพาทย์ ที่มีโอกาสในการแสวงหาผลประโยชน์ได้ดีกว่าราษฎร ใน

ระบบการควบคุมกำลังคนโดยทั่วไป

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ การค้าภายในและการต่างประเทศได้ขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะการขยายตัวของการค้าข้าวการผลิตข้าว ทำให้ความต้องการแรงงานและการหมุนเวียนของเงินเพิ่มขึ้น การขยายตัวของการค้าทำให้การใช้เงินตรากระจายในหมู่ราษฎรทั่วไปไม่จำกัดอยู่เฉพาะนายทุนผู้ประกอบการ จึงทำให้งานประเพณีพิธีกรรม และแหล่งมหรสพเกิดขึ้นมากมายสัมพันธ์กับความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ นักปราชญ์จึงมีรายได้โดดเด่นไม่น้อยในขณะนั้น ดังปรากฏอัครการจ้างที่เริ่มมีมาตรฐานชัดเจนขึ้น

การแพร่หลายของมหรสพความบันเทิงในหมู่ราษฎร โดยเฉพาะการแพร่หลายของมหรสพซึ่งเคยเป็นมหรสพระดับฐานะสำหรับชนชั้นสูง เช่นละครผู้หญิง จึงทำให้ชนชั้นสูงหันไปหาความบันเทิงด้านอื่น เช่นการสนใจดนตรีตะวันตก อย่างไรก็ตาม การรับอิทธิพลการใช้เวลาว่างแบบตะวันตก ในด้านกิจกรรมความบันเทิง กลับทำให้ชนชั้นสูงให้ความสนใจต่อวงปี่พาทย์มากยิ่งขึ้น วงปี่พาทย์จึงกลายเป็นวัฒนธรรมความบันเทิงในหมู่ชนชั้นสูงซึ่งเข้ามาแทนที่มหรสพแบบเก่า และได้รับการปรับปรุงจนกลายเป็นวงปี่พาทย์ในการฟังเพื่อความบันเทิงอย่างแท้จริง ดังเกิดพัฒนาการของวงปี่พาทย์เป็นวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ซึ่งมีเฉพาะในหมู่ชนชั้นสูง และเกิดเพลงลูกล่อลูกขัด ซึ่งเป็นเพลงที่ช่วยเสริมรสชาติการฟังเพลงมากยิ่งขึ้น ซึ่งความสนใจของชนชั้นสูงต่อวงปี่พาทย์ดังกล่าว ทำให้นักปี่พาทย์ในคามอุปถัมภ์มีโอกาสเลื่อนสถานะทางสังคม ในขณะที่ในระบบการควบคุมกำลังคนหากที่ไพร่หรือราษฎรทั่วไปจะมีโอกาสเลื่อนสถานะทางสังคมได้

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ การเติบโตของเศรษฐกิจเพื่อการค้า โดยเฉพาะการขยายตัวของการผลิตข้าว ทำให้ความต้องการแรงงานในการผลิตเพิ่มขึ้น ประกอบกับนโยบายในการปฏิรูปสังคมของรัฐในการเลิกระบบไพร่และทาส จึงทำให้ราษฎรมีอิสระในการประกอบการและมีรายได้ในการจับจ่ายใช้สอยมากขึ้น ส่งผลต่อการใช้ชีวิตในด้านกิจกรรมความบันเทิงซึ่งเกื้อหนุนการเติบโตของอาชีพนักปี่พาทย์ โดยเฉพาะการขยายตัวของบ่อนเบี้ย และการเพิ่มของจำนวนมหรสพไทยในบ่อนเบี้ย ทำให้นักปี่พาทย์มีแหล่งรายได้ประจำ ความนิยมในการจัดงานประเพณีพิธีกรรมมีมากกว่าแต่ก่อนซึ่งช่วยเสริมรายได้ของนักปี่พาทย์ ลักษณะเช่นนี้จึงส่งผลให้นักปี่พาทย์เป็นผู้ประกอบอาชีพที่มีรายได้โดดเด่น และสามารถมีอิสระจากระบบควบคุมกำลังคนได้ ในขณะที่ยังไม่มี การปฏิรูปการปกครองอย่างเป็นทางการ การเติบโตของนักปี่พาทย์ดังกล่าว ทำให้เกิดการแข่งขันประชันความสามารถที่เรียกว่าการประชันวงในหมู่นักปี่พาทย์อันนำมาซึ่งความเชื่อถือในการประกอบอาชีพซึ่งเป็นที่รับรู้โดยทั่วไปรวมทั้งในหมู่ชนชั้นสูง

การตื่นตัวในวัฒนธรรมแบบตะวันตก โดยเฉพาะการถือเอาวัฒนธรรมแบบตะวันตกเป็น

มาตรฐานของความเจริญ ทำให้ไทยบาสในการปฏิรูปประเทศสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการปรับปรุงสังคม และวัฒนธรรมหลาย ๆ ด้านตามอย่างประเทศทางตะวันตก ซึ่งรวมถึงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ด้านการดนตรี วัฒนธรรมด้านการดนตรีจึงแพร่หลายอย่างมากทั้งดนตรีไทยและดนตรีตะวันตก มีการ จัดแสดงดนตรีในงานสำคัญ ๆ ของราชสำนัก และในงานสังคมของชนชั้นสูงทั่วไป ซึ่งในด้านการ สนับสนุนวัฒนธรรมด้านการดนตรี รัฐให้ความสำคัญในการส่งเสริมดนตรีไทยอย่างมาก เพราะ วัฒนธรรมด้านนี้เป็นส่วนหนึ่ง ซึ่งแสดงถึงควมมีอารยธรรมของชาติ ตามค่านิยมของทั่วโลกขณะนั้น รัฐได้จัดส่งดนตรีไทย ไปร่วมในการแสดงนิทรรศการทางด้านศิลปวัฒนธรรมในประเทศต่าง ๆ ปรับปรุง วงปี่พาทย์ให้เป็นวงดนตรีในการฟัง เพื่อความบันเทิงสำหรับรับแขกต่างประเทศ ดังการเกิด วงปี่พาทย์คึกคักบรรพชนในรัชกาลนี้ การส่งเสริมวัฒนธรรมด้านการดนตรีของรัฐทำให้คนในสังคม ไทย โดยเฉพาะชนชั้นสูงเกิดความตื่นตัวในวัฒนธรรมด้านการดนตรี ชนชั้นสูงผู้มีฐานะต่างมีวงดนตรี ไว้ประดับฐานะทั้งดนตรีไทยและดนตรีตะวันตก ขณะเดียวกันการส่งเสริมวัฒนธรรมด้านการดนตรี ก็เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายในการปฏิรูปสังคมของรัฐ การแพร่หลายของวงปี่พาทย์ และรายได้ที่ โดดเด่นของนักปี่พาทย์ ทำให้การประกอบอาชีพด้านนี้ ได้รับการสนับสนุนและยกย่องจากรัฐให้เป็น ตัวอย่างของการประกอบอาชีพอิสระ รวมทั้งได้รับการยกย่องให้เป็น "วิชา" หรือ "ศิลปศาสตร์" แขนงหนึ่งที่มีทั้งเกียรติยศและมีผลประโยชน์รายได้เลี้ยงชีพโดยไม่ต้องพึ่งพามูลนาย อีกทั้งยังเป็น วัฒนธรรมที่แสดงถึงความเจริญและความมีอารยธรรมของประเทศ ลักษณะดังกล่าวจึงทำให้สถานะ ของนักปี่พาทย์กลายเป็นผู้ประกอบอาชีพมีรายได้เลี้ยงตัวเองอย่างอิสระและเป็นที่ยกย่องยอมรับของ คนในสังคมขณะนั้น

การให้ความสำคัญและสนับสนุนนักปี่พาทย์อื่นเป็นส่วนหนึ่งในการปฏิรูปสังคมของรัฐ และ พัฒนาการของวงปี่พาทย์ที่เกิดขึ้นเป็นที่ยอมรับของเจ้านายระดับสูง เพราะฉะนั้นภายหลังการปฏิรูป ประเทศอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ซึ่งทำให้เกิดการรวมศูนย์กลางอำนาจอยู่ที่พระมหากษัตริย์ ทำให้เจ้านายเชื้อพระวงศ์เข้ามามีบทบาทและอำนาจทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ความโดดเด่นทั้งทางด้านสถานภาพโดยกำเนิด อำนาจทางการเมืองและฐานะทางเศรษฐกิจ ทำให้เจ้านาย ชั้นสูงต่างมีกิจกรรมด้านความบันเทิง ที่เป็นลักษณะเฉพาะกลุ่มแสดงถึงสถานภาพที่โดดเด่นในสังคม ซึ่งรวมถึงการให้ความสนใจในการมีวงปี่พาทย์ เพราะความน่าสนใจของวงปี่พาทย์ทั้งในลักษณะ ความบันเทิง และเป็นการสนับสนุนนโยบายของรัฐในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมด้านการดนตรี เจ้านายผู้มีฐานะดี ซึ่งให้ความสนใจต่อกิจกรรมการใช้เวลาว่างด้านการดนตรี ต่างมีวงปี่พาทย์ ส่วนพระองค์ขึ้น เพื่อประกวดประชันแข่งขันกันเฉพาะกลุ่ม มีการอุปถัมภ์นักปี่พาทย์และสนับสนุนส่งเสริมทั้งทางด้านทักษะฝีมือรวมทั้งสนับสนุนให้นักปี่พาทย์มีความอุปถัมภ์ มีโอกาสในการเลื่อนสถานะ

ทางสังคม เพราะสถานะทางสังคมและชื่อเสียงของนักปี่พาทย์ในความเป็นเอกัตถ์ ทำให้เจ้านายผู้เป็นเจ้าของวงได้รับการยกย่องด้วย ขณะเดียวกันความตกต่ำด้านรายได้ของนักปี่พาทย์ ทั้งจากการเลิกบ่อนเบี้ย การแพร่หลายของมหรสพแบบใหม่ที่ไม่วางปี่พาทย์ประกอบการแสดง และการแพร่หลายของคนตรีตะวันตกในขณะนั้น ทำให้นักปี่พาทย์ผู้มีฝีมือต่างเข้าอยู่ในความอุปถัมภ์ของเจ้านายเมื่อถึงช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ แร้งงานอิสระได้เติบโตขึ้น จนมีประกาศเลิกไพร่และทาสอย่างเป็นการนิตินัยใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ราษฎรส่วนใหญ่จึงมีรายได้ในการจับจ่ายใช้สอย และให้ความสนใจต่อมหรสพการบันเทิงในรูปแบบต่าง ๆ มากขึ้น ก่อให้เกิดการแข่งขันของผู้ประกอบการอาชีพด้านมหรสพ ทั้งการปรับปรุงคุณภาพของมหรสพการแสดง และสรรหามหรสพการแสดงในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ชม ในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ มหรสพแบบเก็บเงินจึงเกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย ซึ่งมหรสพที่อยู่ในความนิยมของราษฎร ส่วนใหญ่จะมิวางปี่พาทย์ประกอบการแสดง ด้วยเหตุนี้การเติบโตของมหรสพ จึงทำให้นักปี่พาทย์มีรายได้เพิ่มขึ้น อีกทั้งงานประเพณีพิธีกรรมก็ยังคงมีความสำคัญในสังคม วัดซึ่งเป็นแหล่งการจัดงานประเพณีพิธีกรรมของราษฎร ยังได้ให้ความสำคัญในการจัดงานประเพณีทางศาสนา และจัดมหรสพการแสดงบ่อยครั้งเพื่อหาเงินเข้าวัด จากลักษณะดังกล่าวปี่พาทย์จึงกลายเป็นส่วนสำคัญในชีวิตของราษฎร และมีความสัมพันธ์กับชีวิตของคนในสังคมมากยิ่งขึ้น นักปี่พาทย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยกิจกรรมทางสังคมของราษฎร อย่างไรก็ตาม การอุปถัมภ์นักปี่พาทย์ ในหมู่เจ้านายชั้นสูงทำให้เกิดความแตกต่างทั้งด้านสถานภาพทางสังคม และพัฒนาการด้านฝีมือในการบรรเลงอย่างชัดเจน ระหว่างนักปี่พาทย์ ๒ กลุ่มมาตั้งแต่ครั้งนั้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง ได้นำไปสู่ปัญหาความหวาดระแวงของรัชกาลที่ ๖ ต่อพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ ส่งผลให้ค่านิยมในการอุปถัมภ์และการมิวงปี่พาทย์เพื่อประชันวง อันเป็นกิจกรรมเฉพาะกลุ่มของเจ้านายชั้นสูงต้องเลิกไป เจ้านายหลายพระองค์ทรงเลิกมิวงปี่พาทย์ ส่วนบางพระองค์แม้จะทรงมิวงปี่พาทย์ส่วนพระองค์อยู่ แต่ก็มีใช้ด้วยจุดประสงค์เพื่อการประกวดประชันดังเช่นในรัชกาลที่ผ่านมา การมิวงปี่พาทย์ เป็นการสนับสนุนนโยบายของรัฐในการส่งเสริมวัฒนธรรมด้านศิลปการแสดงและการดนตรี เช่นเดียวกับที่บรรดาขุนนางหรือข้าราชการผู้มีฐานะ ต่างมิวงปี่พาทย์เพื่อประดับเกียรติยศ เหตุผลดังกล่าวจึงทำให้ลักษณะในการอุปถัมภ์นักปี่พาทย์เปลี่ยนแปลงไป นักปี่พาทย์ในความอุปถัมภ์ของเจ้านายโดยส่วนใหญ่จึงต้องประกอบอาชีพรับงานปี่พาทย์ด้วย

นโยบายในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของรัฐ ทำให้รัฐให้การส่งเสริมศิลปการแสดงและการดนตรีอย่างจริงจัง รัชกาลที่ ๖ ทรงโปรดฯ ให้ตั้งกรมพิณพาทย์หลวงและพระราชทานบรรดาศักดิ์แก่นักปี่พาทย์เป็นจำนวนมาก จึงทำให้นักปี่พาทย์ผู้มีความสามารถสมัครเข้ารับราชการในกรมพิณ

พาทย์หลวง กรมพิณพาทย์หลวงจึงเป็นแหล่งรวมนักเป่าพาทย์ผู้มีความสามารถ และเป็นศูนย์กลางของการเผยแพร่วัฒนธรรมด้านดนตรีและเป่าพาทย์สืบมา นักเป่าพาทย์ผู้มีสถานะเป็นครูซึ่งรับราชการอยู่ในกรมพิณพาทย์หลวง จึงมีโอกาสนในการสร้างสายสกุลให้แพร่หลายในนักเป่าพาทย์กลุ่มนี้ ส่วนนักเป่าพาทย์ผู้ประกอบการอิสระ ก็ยังคงดำรงสถานะอยู่ในสังคมได้ เพราะมหรสพการบันเทิงเพื่อเก็บเงินและงานประเพณีพิธีกรรมยังคงมีความสำคัญในชีวิตของราษฎร อีกทั้งการส่งเสริมด้านวัฒนธรรมของรัฐยิ่งทำให้มหรสพการแสดงแพร่หลาย อย่างไรก็ตาม นักเป่าพาทย์ผู้ประกอบการอิสระซึ่งเคยอยู่ในความอุปถัมภ์ของเจ้านายและมีชื่อเสียงมาแต่เดิม จะได้รับการจ้างมากกว่านักเป่าพาทย์โดยทั่วไป จึงทำให้นักเป่าพาทย์ผู้ประกอบการโดยทั่วไปต่างสมัครเป็นลูกศิษย์เพื่อพัฒนาฝีมือและความสามารถ ก่อให้เกิดการสืบสายสกุลนักเป่าพาทย์ในหมู่นักเป่าพาทย์ผู้ประกอบการอิสระ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ สถานภาพของนักเป่าพาทย์ในความอุปถัมภ์ของราชสำนัก และนักเป่าพาทย์สามัญชนผู้ประกอบการอิสระจึงมีความแตกต่างกันชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้การสืบสายสกุลของนักเป่าพาทย์ต่อมา ถูกกำหนดโดยนักเป่าพาทย์ที่เคยอยู่ในความอุปถัมภ์ของราชสำนักและเจ้านายชั้นสูง

เพราะฉะนั้นการศึกษาสถานภาพของนักเป่าพาทย์ในสังคมไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๖๘ จึงสามารถอธิบายประวัติศาสตร์ไทยในอีกแง่มุมหนึ่งที่ว่า การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงต้นสมัยรัตนโกสินทร์ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ก่อนการปฏิรูปการปกครองในพ.ศ. ๒๔๓๕ ทำให้คนในสังคมไทยบางกลุ่ม สามารถเป็นอิสระจากระบบการควบคุมกำลังคน ก่อนมีการปฏิรูปการปกครองอย่างเป็นทางการ และเมื่อมีการปฏิรูปการปกครองที่ทำให้คนในสังคมมีอิสระจากระบบการควบคุมกำลังคนมากขึ้น และสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเอง โดยไม่ต้องพึ่งพาระบบอุปถัมภ์ แต่ก็มีคนอีกจำนวนหนึ่ง ยังคงพอใจที่จะอยู่ในการอุปถัมภ์เพราะการอยู่ในระบบอุปถัมภ์ทำให้มีสถานะทางสังคมดีกว่าการประกอบอาชีพอิสระ เช่นกรณีของนักเป่าพาทย์ ที่มีโอกาสเลื่อนสถานะทางสังคมเพราะอยู่ในความอุปถัมภ์ของราชสำนักและเจ้านายชั้นสูง สถานะทางสังคมของนักเป่าพาทย์จึงสะท้อนถึงบทบาทรวมทั้งความสำคัญของราชสำนักและเจ้านายชั้นสูงที่ยังคงมีอิทธิพลต่อการกำหนดสถานภาพของคนในสังคม แม้ว่ามีการปฏิรูปการปกครองจะทำให้คนในสังคมมีอิสระที่จะเลือกวิถีทางชีวิตของตน และทำให้ความสำคัญของราชสำนักและชนชั้นสูงในการกำหนดบทบาทและสถานะของคนในสังคมมีจำกัดลง แต่ในระบบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมือง ชนชั้นสูงจึงย่อมสร้างเงื่อนไขในการดำรงไว้ ซึ่งสถานะและบทบาทในกลุ่มของตนให้โดดเด่น เห็นคุณค่าในสังคมทั่วไป ดังการสร้างกิจกรรมความบันเทิงเฉพาะกลุ่มในการประชันวงเป่าพาทย์และให้การอุปถัมภ์นักเป่าพาทย์ ทำให้สถานภาพของนักเป่าพาทย์ที่อยู่ภายใต้การกำหนดของชนชั้นสูงมีสถานภาพโดดเด่นเหนือนักเป่าพาทย์ผู้ประกอบการอิสระโดยทั่วไป

นอกจากนี้ การศึกษาสภาพของนักปราชญ์ในสังคมไทย ยังให้ภาพประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมการบันเทิงที่สัมพันธ์กับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและรสนิยมของคนในสังคม การที่ราชกร โดยทั่วไปนิยมใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบงานพิธีกรรม และประกอบมหรสพการแสดงต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงการแพร่หลายของปี่พาทย์ในหมู่ราชกรทั่วไปมาแต่เดิม และการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ สังคมในช่วงที่ศึกษาในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ แสดงให้เห็นว่าปี่พาทย์ยังคงเป็นตัวแทนของ วัฒนธรรมแบบจารีตที่เกี่ยวข้องกับศาสนา พิธีกรรมความเชื่อ นอกเหนือจากที่นักปราชญ์ได้รับการ อุปถัมภ์จากเจ้านายและชนชั้นสูง ดังปรากฏสกุลสำคัญของนักปราชญ์หลายสกุล

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย